

Базан Катерина Віталіївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
доцент кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент **Семенов В. В.**

ПОМИЛКИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВПІЗНАНИХ ТІЛ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: УРОКИ СПРАВИ Н. ДАЛЕЦЬКОГО

Ідентифікації невідомих тіл набула для України безпрецедентного масштабу. В Єдиному реєстрі зниклих безвісти за особливих обставин перебуває понад 80 000 осіб, а в роботі знаходиться понад 12 000 молекулярно-генетичних експертиз. У лютому 2026 року з російського полону в межах 71-го обміну військовополоненими повернувся військовослужбовець 24-ї окремої механізованої бригади Н. Далецький, якого у 2023 році вважали загиблим і поховали на Львівщині після молекулярно-генетичної експертизи з показником збігу геномних профілів із біологічним матеріалом матері 99,99987 %. Цей випадок оголює системні прогалини, що потребують наукового осмислення.

Нормативну основу ідентифікації становлять Закон України «Про судову експертизу» [1], Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» [2], Інструкція про призначення та проведення судових експертиз [3], Інструкція про проведення судово-медичної експертизи [4] та Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану [5]. Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ запровадило так званий стандарт «потрійної ідентифікації» – поєднання дактилоскопічного, одонтологічного та молекулярно-генетичного досліджень.

Система судових експертиз для ідентифікації осіб, загиблих під час бойових дій, охоплює молекулярно-генетичну (ДНК-типуювання за 24–27 STR-локусами), дактилоскопічну, стоматологічну (одонтологічну), антропологічну та остеологічну, портретну (габітоскопічну), медико-криміналістичну. Настанова Інтерпол DVI визнає три первинні методи ідентифікації: ДНК-аналіз, одонтологію та дактилоскопію [7]. Міжнародна практика демонструє, що кожен вид експертизи має обмеження й може призвести до помилкової ідентифікації, якщо застосовується ізольовано.

Молекулярно-генетична експертиза. У справі М. Юзрі (США, 2014) геномний профіль батька на платформі Ancestry.com дав хибно-позитивний родинний збіг зі зразками з місця злочину 1996 року; підозрюваного допитували протягом тижнів. Дослідження родинного ДНК-пошуку фіксують рівень невдач до 83 %. У проєкті ідентифікації жертв різанини в Сребрениці (1995) рештки

однієї особи знаходили у чотирьох місцях поховання на відстані до 50 км, що потребувало 13 окремих молекулярно-генетичних досліджень для коректної ідентифікації [8].

Антропологічна та остеологічна експертизи. У справі першого лейтенанта М. Блассі (В'єтнамська війна) судово-медичні антропологи Центральної ідентифікаційної лабораторії армії США дійшли висновку, що прогнозовані зріст і вік не відповідають даним Блассі, і перекласифікували останки як «Невідомий X-26»; їх помилково поховали в Могилі Невідомого Солдата на Арлінгтонському національному кладовищі. Помилку було виправлено лише через 26 років за допомогою аналізу мітохондріальної ДНК, який підтвердив збіг із матір'ю та сестрою Блассі. У матеріалах ISMP з Сребрениці зафіксовано, що антропологічна експертиза самостійно забезпечила точність визначення віку лише в 42,4 % випадків, зросту – у 29,4 %.

Ідентифікація за особистими речами (допоміжний метод). У справі В. Діксона (Корейська війна) пальтова куртка з листами від дружини, залишена пораненому солдату, стала «доказом», за яким загиблого помилково визнали Діксоном. Живим він повернувся з полону через два роки. Дослідження у Journal of Conflict Archaeology документує три випадки німецьких солдатів, помилково визнаних загиблими під час операції «Драгун» (1944) через обмін ідентифікаційних жетонів і хибні свідчення очевидців.

Медико-криміналістична експертиза в умовах комінглінгу. Проєкт ідентифікації з лінкора USS Oklahoma (Перл-Гарбор) – найбільший проєкт судово-медичної ідентифікації в історії Збройних Сил США – виявив, що в одній домовині, яка, як вважалося, містила рештки п'ятих осіб, молекулярно-генетичний аналіз ідентифікував фрагменти майже 100 осіб. Цей випадок ілюструє, наскільки бойові рештки перемішуються, що унеможливлює надійну ідентифікацію без мультидисциплінарного підходу.

Причини можливих помилок у справі Далецького належать до чотирьох груп. Преаналітичні: перехресна контамінація зразків (рештки знайдено у прострілюваному автомобілі в зоні бойових дій), деградація ДНК унаслідок гідролізу й окислення, помилки маркування зразків. Аналітичні: випадіння алелей (allele dropout) при малокопійній ДНК, привнесення алелей (drop-in) від контамінації, ПЛР-артефакти, інтерпретація змішаних профілів при комінглінгу. Постаналітичні: так звана «помилка прокурора» – заявлений збіг 99,99987 % означає лише 0,00013 % імовірності випадкового збігу з неспорідненою особою, а НЕ ймовірність того, що рештки належать Далецькому; фактична апостеріорна ймовірність розраховується за формулою Баєса з урахуванням апріорної. Непряма (родинна) ідентифікація через одного родича має істотно нижчу дискримінуючу здатність, ніж порівняння з двома і більше родичами. Воєнні фактори: масштаб (понад 6 000 тіл в одній репатріації), непрозорість списків військовополонених з боку російської сторони, неповнота референтних баз, фрагментація решток (за даними МВС, «залишки однієї людини повертаються на різних етапах репатріації»), підтверджувальне упередження експертів («contextual bias»).

Уможливило конкретну помилку: 1) ідентифікацію проведено на основі єдиного методу – молекулярно-генетичної експертизи – без верифікації стоматологічним, дактилоскопічним чи антропологічним дослідженнями;

2) використано біологічний матеріал лише одного родича (матері) замість рекомендованих щонайменше двох; 3) рекомендацію експертів щодо додаткового дослідження було проігноровано; 4) родині не показали останків для візуального впізнання; 5) не проведено перехресну перевірку з базами даних військовополонених і зниклих безвісти.

Міжнародні стандарти передбачають мультидисциплінарний процес ідентифікації. Керівництво МКЧХ прямо зазначає, що «зазвичай потрібні кілька референтних зразків від родичів», а молекулярно-генетична експертиза має функціонувати як «переважно крайній засіб або доповнення, що використовується в поєднанні з іншими елементами» [6]. Настанова Інтерпол DVI (оновлена у листопаді 2023 р.) встановлює п'ятифазний послідовний процес: сцена – посмертне дослідження – збір прижиттєвих даних – звірка – ідентифікаційна комісія [7]. ICMP, що здійснила понад 20 000 ідентифікацій із 2001 р., підтримує акредитацію ISO/IEC 17025:2017 і веде дві елімінаційні геномні бази даних. Під час ідентифікації жертв катастрофи рейсу МН17 (2014) в Україні застосовувалися дублювання та трипліцирування геномного профілювання, розділення ідентифікаційних команд для усунення когнітивного упередження та процедури звірки за кількома модальностями – ці запобіжні заходи значною мірою були відсутні у процедурі щодо Н. Далецького.

Для приведення національної системи у відповідність до міжнародних рамок концепцій необхідне дотримання: 1) обов'язкового підтвердження результатів молекулярно-генетичної експертизи біологічним матеріалом двох і більше родичів перед будь-яким оголошенням смерті на підставі ДНК-аналізу; 2) мультидисциплінарного перегляду ідентифікації, що інтегрує результати молекулярно-генетичного, стоматологічного, дактилоскопічного та антропологічного досліджень перед формальною ідентифікацією; 3) систематична перехресна перевірка між підтвердженнями смерті та розвідувальними базами даних військовополонених, що усуне інформаційну прогалину, яка уможливила одночасне оголошення особи загиблою та її утримання живою у полоні.

Справа Далецького демонструє не ізольовану аберацію, а системну вразливість української системи криміналістичної ідентифікації. За умов, коли в роботі перебуває понад 12 000 молекулярно-генетичних експертиз, помилки є статистично неминучими без структурних запобіжників. Імплементация принципів мультидисциплінарності, множинності референтних зразків і перехресної верифікації, закріплених у рамок концепціях МКЧХ, Інтерпол DVI та ICMP, є необхідною передумовою для ефективного розслідування воєнних злочинів і реалізації права родин на встановлення долі зниклих безвісти.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
2. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 9 лип. 2022 р. № 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>.
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом М-ва юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
4. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи : затв. наказом М-ва охорони здоров'я України від 17 січ. 1995 р. № 6. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95>.

5. Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України : наказ МВС, МОЗ, ОГП України від 9 берез. 2022 р. № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#n14>.
6. Missing People, DNA Analysis and Identification of Human Remains : A Guide to Best Practice in Armed Conflicts and Other Situations of Armed Violence / ICRC. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_4010.pdf.
7. Disaster Victim Identification Guide / INTERPOL. November 2023. URL: <https://www.interpol.int/en/How-we-work/Forensics/Disaster-Victim-Identification-DVI>.
8. Large Scale DNA Identification: The ICMP Experience. *Forensic Science International: Genetics*. 2019. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30469017/>.
9. Молекулярно-генетична ідентифікація осіб, загиблих під час російської збройної агресії проти України: успіхи та проблеми. *Криміналістичний вісник ДНДЕКЦ МВС*. URL: <https://visnyk.dndekc.mvs.gov.ua/index.php/visnuk/article/view/201>.
10. Stoyanova R. et al. Soldiers Mistakenly Reported Killed in Action. *Journal of Conflict Archaeology*. 2015. Vol. 10, No. 2. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1179/1574077315Z.000000000049>

Борко Надія Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
старший викладач кафедри
криміналістики навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії
внутрішніх справ **Нагайник Т. Г.**

ЕТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ З РОДИЧАМИ ЗАГИБЛИХ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Робота з родичами загиблих займає особливе місце в діяльності поліції, тому для неї є чіткі правила, описані в міжнародних і українських документах. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку вимагає від поліцейських завжди поважати людську гідність і захищати права кожної людини, незалежно від ситуації та того, чи є вона правопорушником, жертвою чи свідком [3, с. 3]. Європейський кодекс поліцейської етики підкреслює важливість конфіденційності, поваги до приватного життя та обов'язкової підтримки постраждалих. В Україні ці вимоги деталізують Правила етичної поведінки поліцейських, які зобов'язують працівника поліції діяти в інтересах постраждалих, не принижувати їхню гідність і надавати необхідну допомогу [3, с. 11].

Такі правила є обов'язковими для кожного поліцейського, який спілкується з родичами загиблих. Байдужість, грубість або розголошення особистої інформації в подібних ситуаціях – це не просто «неетично», а й означає порушення службових обов'язків, що може мати юридичні наслідки для працівника [3, с. 5–6; 4].